

Розділ ІV. ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПРАВА

УДК 349.6

В.М. Комарницький

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Здійснюється порівняльний аналіз вітчизняного законодавства з питань природокористування і зарубіжного права щодо навколишнього середовища. На основі цього аналізу формулюється висновок про необхідність гармонізації вітчизняного екологічного законодавства з міжнародними законодавчими актами в зазначеній сфері.

Ключові слова: природокористування, міжнародний договір, ратифікація.

Осуществляется сравнительный анализ отечественного законодательства по вопросам природопользования и зарубежного права относительно окружающей среды. На основе этого анализа формулируется вывод о необходимости гармонизации отечественного экологического законодательства с международными законодательными актами в указанной сфере.

Ключевые слова: природопользование, международный договор, ратификация.

The comparative analysis of the domestic legislation concerning natural management and the foreign law of environment is carried out. On the basis of the above-stated analysis a conclusion about necessity of harmonisation of the domestic ecological legislation with the international acts in this sphere is formulated.

Keywords: usage of natural resources, international agreement, ratification.

Ураховуючи ті глибинні процеси, котрі відбуваються в сучасному світовому просторі, і виходячи з реалій сьогодення, ми все чіткіше бачимо не тільки взаємозв'язок і вплив політичного, економічного вектора співробітництва між державами чи групами, об'єднаннями держав, але й узгоджений підхід, що постійно посилює своє значення, до різних видів

співробітництва в галузі раціонального використання світових природних запасів і, що особливо важливо, забезпечення екологічної безпеки людства. Глобальний характер екологічних проблем зумовлює потребу в узгодженні національного екологічного законодавства з міжнародно-правовими актами з питань охорони та раціонального використання природних ресурсів. Склад таких міжнародних актів досить різноманітний. Це, зокрема, Договір про керівні принципи держав у дослідженні і використанні відкритого космосу, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1969), Конвенція про охорону всесвітнього культурного і природного надбання (1972), Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979), Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (1979), Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (1987), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992), Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (1992), Конвенція про ООН про біологічне різноманіття (1992) та інші.

Ці міжнародно-правові акти стосуються різних аспектів охорони та використання природних територій та окремих природних ресурсів. Оскільки ж відповідно до ст. 9 Конституції України укладені й ратифіковані міжнародно-правові акти України становлять невід'ємну частину національного законодавства України, то їх виконання є обов'язковим для України в цілому та окремих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадян і юридичних осіб.

Аналіз практики реалізації міжнародно-правових актів з питань охорони та використання природних ресурсів дозволяє виділити характерні її тенденції та риси вияву.

Насамперед слід відзначити безпосередній вплив відповідних приписів міжнародно-правових актів на організацію спеціального природокоористування, формування вимог щодо її здійснення в законах та інших нормативно-правових актах. Крім звичайного посилення на пріоритетність правил міжнародних договорів над тими, що містяться в законодавстві України (наприклад, ст. 71 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" закріплено, що "якщо міжнародним договором, укладеним Україною, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про охорону навколишнього природного середовища, то застосовуються правила міжнародного договору"), у закони, що регулюють природоресурсні відносини, включаються положення, котрі зв'язують спеціальне природокоористування з вимогами міжнародних договорів. Прикладом тут може бути ст. 16 Закону України "Про охорону атмосферного повітря", у якій передбачено спеціальні вимоги щодо здійснення діяльності, що впливає на погоду і клімат, які випливають із міжнародних договорів (Віденської конвенції про охорону озонового шару, ратифікованої 20 травня 1986 року, Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифікованої 29 жовтня 1996 року). Установле-

но, зокрема, що підприємства, установи, організації та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані відповідно до міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких дано Верховною Радою України, скорочувати й надалі повністю припинити виробництво та використання хімічних речовин, накопичення яких в атмосферному повітрі може призвести до негативних змін клімату. Передбачено також, що діяльність, спрямована на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях, може провадитися суб'єктами підприємницької діяльності тільки за дозволами, виданими спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з охорони навколишнього природного середовища за погодженням із центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я та його територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування. Порядок погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 301.

Нерідко на виконання приписів міжнародних угод Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади приймають нормативно-правові акти, що включають заходи з міжнародно-правового регулювання тих чи інших питань у механізм дії національного екологічного законодавства. Наприклад, ратифікація Україною Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (Закон від 29.10.1996 р. № 437/96-ВР) та Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних угідь (Закон від 04.07.2002 р. № 62-IV) зумовила визначення в законодавстві умов користування територіями з відповідними водно-болотними угіддями, на яких можуть перебувати мігруючі водно-болотні птахи. Ці умови є обов'язковими для землекористувачів і власників земельних ділянок, які повинні забезпечувати екологічно безпечний режим господарювання та користування природними ресурсами в межах водно-болотних угідь згідно з вимогами природоохоронного законодавства та взятими на себе охоронними зобов'язаннями. Спеціальне використання природних ресурсів у межах таких угідь може здійснюватися тільки за погодженням з користувачами (власниками) земельних ділянок і природних ресурсів. Конкретні вимоги щодо охорони водно-болотних угідь та користування природними ресурсами в їх межах визначаються постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. № 1287, якою затверджено Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення, та наказом Міністерства екології та природних ресурсів від 27.12.2002 р. № 524, яким затверджено Структуру, зміст та порядок ведення паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення.

В окремих випадках виконання міжнародних угод вимагає прийняття окремого закону. Це, зокрема, стосується Закону України "Про виключну (морську) економічну зону України", який відповідно до Конвенції ООН з морського права (1982 р.) визначає умови та вимоги користування природними ресурсами виключної (морської) економічної зони, які за статтею 13 Конституції України є об'єктами права власності Українського народу. Цим законом та прийнятими відповідно до нього підзаконними актами (зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.1999 р. № 1490, якою затверджено Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними юридичними і фізичними особами) закріплено порядок надання спеціальних дозволів на використання природних ресурсів, визначення лімітів на таке використання та стягнення плати за спеціальне природокористування. Також визначено екологічні та інші вимоги, що мають забезпечити раціональне використання природних ресурсів у відповідному регіоні.

Суттєвий вплив на розвиток екологічного законодавства чинять положення міжнародних угод, що передбачають відповідальність тих чи інших суб'єктів за додержання вимог законодавства щодо охорони довкілля від забруднення та збереження природних ресурсів. Таку відповідальність визначено в спеціальних розділах усіх головних природоресурсних законів (кодексів), передбачено окремими статтями спеціальних законів (наприклад статтями 22 - 26 Закону України "Про виключну (морську) економічну зону України"), окремими статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення (зокрема статтями 59-1, 78-1) та Кримінального кодексу України (статтями 243, 244). Так, зазначеними кодексами встановлено відповідальність за забруднення моря, порушення законодавства про континентальний шельф, порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери й атмосферних явищ, яку (відповідальність) міжнародно-правові акти відносять до дієвих заходів забезпечення охорони природних ресурсів.

Нарешті, з урахуванням приписів, що містяться в міжнародних угодах, в Україні розробляються та приймаються державні програми з охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, які мають вплив на організацію та здійснення загального й спеціального природокористування. Насамперед це робиться шляхом визначення характеру та способів природокористування. Як приклад можна навести Концепцію Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.02.2006 р. № 70-р. Вона в числі напрямків розвитку заповідної справи робить акцент на виконанні взятих міжнародних зобов'язань у відповідній сфері (зокрема щодо формування в Україні мережі природно-заповідних територій з урахуванням директив ЄС щодо збереження птахів і природних середовищ) та на впорядкуванні й удосконаленні здійс-

нення на території заповідників окремих видів природокористування, у тому числі на засадах спеціального природокористування. Йдеться про розвиток екотуризму, інших видів рекреаційної діяльності, прикладних досліджень з питань збереження окремих видів рослин і тварин, біотичних угруповань тощо.

Отже, гармонізація екологічного законодавства в питаннях природокористування з міжнародним правом здійснюється різноманітними способами, а саме шляхом: а) включення приписів міжнародних актів безпосередньо до законів; б) прийняття в руслі принципів, положень міжнародних угод нових законів; в) розроблення Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади нормативно-правових актів, що визначають заходи з реалізації взятих Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері; г) посилення відповідальності за порушення вимог щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів, передбачених міжнародними угодами; д) розроблення державних програм з урахуванням вимог міжнародних угод, у тому числі з питань природокористування, його впорядкування в умовах правового режиму природних територій та об'єктів, що особливо охороняються. Немає сумніву, що ці способи гармонізації екологічного законодавства з міжнародним правом будуть застосовуватися й надалі. Конкретний вибір того, який з них застосовувати, залежить від розвитку певного напрямку національного екологічного законодавства та від особливостей міжнародних зобов'язань України, які вимагають у кожному конкретному випадку здійснення певного набору заходів організаційного, економічного, правового та іншого характеру.

З огляду ж на наявні проблеми гармонізації екологічного законодавства з міжнародно-правовими актами в цій сфері варто звернути увагу на необхідність коригування положень Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", які мають відбивати зв'язок вітчизняної практики з екологічною стандартизацією з міжнародними стандартами. Зазначимо, що вже сьогодні в Україні чинною є досить велика група міжнародних стандартів, що регулюють питання екологічного менеджменту, екологічного аудиту й екологічного управління. Це, зокрема: ДСТУ ISO 14004:2006. Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення (ISO 14004:2004, IDT); ДСТУ ISO 14020:2003. Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи (ISO 14020:2000, IDT); ДСТУ ISO - 19011:2003. Наставни щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління та інші.

Є сенс прискорити вирішення питання щодо вибору схеми лісової сертифікації (передбачена ст. 56 Лісового кодексу України) відповідно до міжнародної практики. У світовій практиці найпоширенішими є дві

схеми лісової сертифікації, а саме: *FSC (Forest Stewardship Council)* – сертифікація за системою незалежної міжнародної Лісової опікунської ради, заснованої в 1993 році в Мексиці за ініціативою впливових неурядових організацій "Грінпіс", "Друзі Землі", WWT. Ця система сертифікації охоплює головним чином ліси, що перебувають у суспільній власності або у власності підприємств лісового комплексу; *PEFC (Пан-європейська сертифікація лісів)* – за цією схемою здійснюється сертифікація непромислових лісів (екологічного й соціального призначення). Як і в деяких інших країнах (Великій Британії, Іспанії, Бельгії, Данії, Фінляндії та ін.), в Україні доцільно застосовувати поєднану схему сертифікації (*FSC+PEFC*), оскільки в ній є і регіони, у яких більшість становлять ліси, що мають промислове значення, і регіони з лісами, що виконують переважно екологічні й соціальні функції.

Питанням гармонізації екологічного законодавства України з міжнародним правом, як бачимо, надається дедалі більше значення, і в цьому контексті хотілося б відзначити проведену 23 – 24 вересня 2010 року науково-практичну конференцію в Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України за темою "Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку", де було поставлено питання про необхідність створення міжнародної екологічної конституції або міжнародного екологічного кодексу. А з огляду на те, що перед Україною стоїть завдання за десять років увійти в десятку найрозвиненіших країн світу, що у свою чергу неминуче приведе до інтенсивнішого використання природних ресурсів, адаптація вітчизняного законодавства до законодавства міжнародного в питаннях довкілля є запорукою більш ефективного вирішення природоохоронних проблем, що виникають у процесі загального та спеціального природокористування з боку юридичних і фізичних осіб.

УДК 347.775:347.73

П.А. Воробей
О.О. Тихонова

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ І БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Розглядаються причини наявності колізій у сфері правової охорони комерційної та банківської таємниці.

Ключові слова: колізія, інформація, комерційна таємниця, банківська таємниця, злочин, кримінальна відповідальність.

Рассматриваются причины наличия коллизий в сфере правовой охраны коммерческой и банковской тайны.

Ключевые слова: коллизия, информация, коммерческая тайна, банковская тайна, преступление, условная ответственность.